

Nossa marca ein Gurtner, Caminada e Zumthor

CUN LEO TUOR
HA WILLI DECURTINS DISCURRIU

Tia idea fuva stada inagada da baghegiar si ina falanx Val–Vrin–Vals encunter quei parc. Ils da Val, cun Peter Schmid, igl um che ha giu l'idea dalla terma cun Zumthor, ein aunc adina ferm encunter il Parc Adula. Gion A. Caminada para dad esser si giu giu dil carr.

Sils da Val – schegie che Placidus Spescha ha numnau els eine Räuberbande – san ins adina sefidar. Quei ein muntagnards trasatras. Peter Schmid ha formulau ina suletta construcziun che fa ord tut ils ordners dil parc maculatura: «Gemeint von Vrin und Vals ist der Anspruch, sich eine eigene Welt zu schaffen, im Sinne der Treue zum Ort.»

Ina falanx Val-Vrin-Vals

Gion Caminada ei professor e sco professor sefui e a) davos filosofias e b) sto el esser diplomats. D'in professor san ins era buca pretender ch'el mondi sin las barricadas. Sin las barricadas mein nus schon. Gion ha autras qualitats che quellas dil revoluzzer. Gion Caminada duvrein nus, buca reservats cun tuors. La tuors vein nus sfraccu en da sias uras ed ussa mein nus buc e fagein puspei si novas. Tuors stattan per pussanza e masculinitad, perquei vulan umens far tuors dapertut: En Val, sil Pass Gelgia, si Tavau... Visiuns cuortas. Mo era visius 15 onns liungas sco Adula portan nuot, sutmineschan il federalissem, fan nus sclavs dallas uniuns digl ambient e tegnan ils muntagnards per liris.

Pia negina uiara cun Gion Antoni Caminada?

Ils Gion Antonis ein nossa marca

Ils Gion Antonis ein nossa marca: Cheu ei inaga nies poet nazional. El ei staus in revoluzzer, fuva s'engascha sco student a München ella politica encunter il retg e vegnius fiars ord la tiara. 1848, cun 24 onns, anflein nus Gion Antoni Huonder a Paris amiez la revoluziun: «Ich benützte

Leo Tuor ei in incarnau adversari dil Parc Adula. El habitescha cun sia famiglia en Val Sumvitg.

FOTO Y. BÜRKL

meine Gegenwart in Paris so gut ich konnte, drängte mich mit Lebensgefahr überall hin, um Augenzeuge jener furchtbaren Unordnug zu sein.» El era catschadur, ha furniu nossa identitad per se alla Ligia Grischa. L'idea era naschida sin ina tura da catscha al Pèz Mundaun. Il resultat: «Quei ei miu grep, quei ei miu crap». Ussa sche vus legis anavos crap, sche dat quei parc. In parc ei denton adina in construct dils buca indigens (dils Binzs, Hilfikers, Kellers), ni dad indigens che legian anavos sch'els vegnan pagai. Per raps cantassen els sofort: «Quei ei piu grep, quei ei miu parc». – Il secund Gion Antoni ei daventaus cumpunist da renum internaziunal, in genius immortal ed architect dils tuns. Miu tierz Gion Antoni, era in Stoffel da Val sesents a Cuas/Cumpadials, muliner, era staus 39 stads en Carpet. 1927 dallas malauras fuva la val aschi empaglia che Stoffel ei vegnius ord sia alp ed ius ol Con per veser giu sch'il mulin da Cuas seigi aunc. Il mulin steva leu ella plaunca schenaus sco adina. Treis generaziuns pli tard ei il mulin barschus da mesa notg, e cun el ei il descendent sparius, e la polizia da fug e la polizia dad ossa e la polizia normala ha viult ora las ruinas ed ei han anflau gnanc in ies, e lu ein ei vegni culs buldozers ed han ulivau, fatg prau cun Cuas. Il quart Gion Antoni ei nies professor che ha fatg Vrin internaziunals. Bien ch'els da Vrin han tedlau ton sin el.

Sco ei vesa ora, vegnan ei a far quei.

Gie, era perquei che quei ei – suenter tshiens onns suveranitat – la davosa gada che Vrin sa decider sez. En diesch onns, sch'ei fuss lu puspei da votar, decidan buc els pli, quei han quels dil parc gia signalisau. Perquei stuein nus derscher quei project definitivamein cun in decisiv NA. Per survegnir in pèr replis els vitgs havessen nus da dar sco cumpensaziun ina zona centrala. Cheu vegn tratg in scharf cunfin. Ina vischnaunca che s'udeva tochen uss ensemen vegn dividida dapart arisguard funcziun e percepziun.

Ina suletta gada dueien ei aber tedlar sin Leo Tuor

Sparter ina cuntrada muntagnarda sco Vrin, Val, Medel, Sumvitg ni Blegn sco prezi pil Parc Adula e per in label da risadas ei in sbagl fundamental. Cunzun per Vrin e Val S. Pieder fuss quei la liquidaziun da lur identitad. La Lumnezia votass segir positiv per in parc. Perquei che l'identitad da Vrin e Val interrescha buca la Lumnezia. Ina maiori-

tad astga aber mai decider sur dalla entitad dad auters. Cheu schai il problem dallas fusiuns. Fusiunar vul dir far tut tuttina. La fusiun ei la cultura dalla plattadad sut il commando dil cantun.

Fusiun ei la cultura dalla plattadad sut commando dil cantun

Denter quels da Vrin sun jeu adina sesentius da casa. Sin lur territori haiel pertgiraun las nuorsas, sut il Terri sundel ius sin camutschs. Ils da Vrin han formau il lungatg. Lur plevon che veva certs ligioms cun Rabiun e culla Val, cu el scriveva ina brev, tunava quei buca «Preziau Leò» sco tier nus, mobein «Vischin dils cuolms». Nus vevan endamen dalla Scartira, dil Predicatur: «tut ei van e sco da vuler pigliar il vent» e «quei che maunca san ins buca dumbrar». Quel ch'ei ius inagada cun buis e russac plat sur la Fuorcla Terri e vi Blengias, teniu schi ault sco pusseivel da costas dalla gonda ora tochen o Fuorcla Melna, lez sa daco ch'ins di «zacher Blengias» ed era daco ch'ins sa buca dumbrar quei che maunca. Ils da Vrin ein d'in tschep bia pli interessant ch'els Lumnezians, han ils egl e la pial morena e l'olma dil sid. Els han luschezia, van mai cul vent (quei han els empriu da catscha), han teniu ora ch'els sappien decider sez «reservat gie ni na». Sche l'entira Lumnezia vess da votar, fuss ei, sco detg, gia decidiu, pertgei pli pauc che ti vul ver da far cun in agen mund e pli dabot che ti tradeschas el. A Puzzatsch ha Placidus Spescha perdegau da perdanonza 1799: «Buca fidei als precnis e carstgauns, els quals igl ei negin spindrament.» Quei han ils da Vrin mai emblidau.

Nus vein treis Sicilias

Nus vevan treis Sicilias. Tujetsch ei sevendiu agl Egiptian. Restau ei Vrin e Medel. Era ils da Medel han quei spèrt dil sid, ein buca da quels giud la stanga. Han mai tedlau sin precnis, han smantschau a sias uras da smenar in avat el Rein, fatg star anavos las ureglias dils dad anials o Mustér. Ellas battaglias encunter geraus uranes ein els stai nos

Hercules: «Cheu ha'l Pageun de Medel / Rut en il baditschun / Al gries herox de Wasa, / Ch'el ei curdaus a mun, / Strunglau in d'Attinghaus, / Cuppau divers gie-raus / E dudisch fatg snarrir, / Avon che sez murir.»

Binz ei in gerau turitges, capescha buca las massas ni da Medel ni dils da Medel. Ha mai udiu zatgei dil Refugi de Camutschs, mai viu il Fil Liung, sa buca dad english express, sa nuot da 270. Quei ch'el vess da far fuss da puspei baghegiar si la casa da vegls ella Val. Quei scaffess il dubel biaras plazzas da lavur sco gl'entir Parc Adula. Plinavon fussen sco menziunau, cunzun per Medel, las structurass pintgas puspei da scaffir: Il luvrer che veva aunc in pèr tiers manedels, quei sistem duvrein nus puspei e buca siemiernem. Berna ha fatg empaglia tshiens existenzas ella muntogna (mirei co ei demonteschan la Posta) ed ussa vul Berna aunc metter sut nossa cuntrada.

Leo Tuor, ti renfatschas als promoturs dil parc ch'els seigien buca credibels.

Buca cumparegliar sugus cun cactus

Ils promoturs plaidan per exempel adina dil «parc». Lur adressa ei info@parcadula.ch. Ei s'extracta aber cheu dad in parc nazional. Quei ei ina differenza. Ei vegn suggerau che quei seigi in parc da dumengias, perquei han ins envidau en a Sumvitg sil podium dil november 2015 in pur dalla Stussavgia che ha relatau da sias experientschas dad aschia in parchetg. Quei ei sco da cumparegliar sugus cun cactus. In parc nazional ha tut in auter status ed ei bia pli grevs da vender: La Val Maggia ha satrau 2009 il Parc nazional Locarnese ch'ei levan far. Buc ina votaziun ha duvrau tochen oz 15 onns pertaganda. Smarvegliar: Buc in privat dat naven sia vacca da latg per empermi-schuns e sefida da gliued che lavura cun trics. Immerhin porta la Greina a Vrin e Sumvitg varga 1,2 milliuns ad onn, raps che vegnan egl avegnir buca pli, sch'ella survegn il status da parc nazional.

Trics?

Operau cun trics

Cheu vein nus inagada il tric ch'il circus cuozi mo diesch onns. Nossa experientscha ei quella: Tut quei ch'ei dau inagada alla confederaziun vegn mai anavos pli, seigien quei plazzas militaras, asils federals, ni parcs nazionals. Lu vein nus il tric cuol uaul. Lu vein nus il tric che tut resti ella zona periferica sco dacheu. Las uniuns digl ambient che han suenter il commando ein cheu d'in auter meini. (Erfahrungen in den EU-Ländern zeigen, so Pro Natura, dass die meisten Nationalparkprojekte zögerlich anfangen und sich mit der Zeit doch noch zu «echten Nationalpärken» entwickeln würden.) E veramein muossan las experientschas fatgas ella regiun Parc nazional Engiadina: Cu il det pign ei inagada daus, gudognan las uniuns digl ambient cun lur advocats ton sco minga process a Losanna per contonscher in parc nazional da «ver». Denton era ella zona centrala vegn dau da crer ch'ei midì quasi nuot. Aschia ha Sep Cathomas p. ex. pretendiu il radio che ella Greina astgien ins schon oz buca bandunar ils truts. Quei constat absolutamein buc e muossa con informaus che quei politicher ei.

Cuntinuaziun suonda

Cheu vein nus inagada il tric ch'il circus cuozi mo diesch onns. Campagna dalla confederaziun en favur da parcs: Cuosts in milliun.

FONTAUNA WWW.SCHWEIZER-PAERKE.CH/DOE-KAMPAGNE/PLAKATE